

ti očes terpeti. Dokler jest očem rajši mertva biti, koker tebe v takimo revnimo inu jamernimo stanu vidti.

O keršanski človk, premisli, kaj za ene vroče sovze je takrat ta žalostna Divica prelila, de tudi ta dobrutlovi Jezus se pred jokam ni mogu obderžat!

IX. K'je še Gospud Jezus to klagvajne soje lube matere šlišu, odgovari on nje iz lubeznijo inu otročim besedam inu prav: *Pošlušej, moja narlubeznivši mati! Deb ti z mano vred umerla, le-tu se na zrajma iz dosti uržahu, katire jest tebi vse nočem povedat, zakaj ta čas je blizu, de jest morem v mestu jeti. Pošlušej pak en uržah. Moj nebeški oča na vzame obene druge smert gor za ta človeški rod odrešti koker samu ta moja, ktir sim pravi živi Bug inu človk. Zakaj bi otela ti tedej taka martra inu smert terpeti, kir bi ti vender skuz le-tu to nebešku kraljestvu na zaslužila? Skuz moja smert bojo vrata teh nebes prvič odperte. H timo, kob ti tudi zdajc imela umreti, tok bi moja viera skori v nobenga človeka sercu na bla na svetu, kir moj jogri bojo od mene bejžali, ti pak boš v vieri stanovitna ustala. Zravn tega, keb ti pred mano imela umreti, tok bi mogla toja sveta duša, katira je povna gnade, k tem starim očakam v predpekov jeti, noter da mojga gorvstajenja. Inu tiga se ti nis zadovžila, zakaj toja sveta duša je zelu čista inu lepa, brez vsiga madeža teh grehu, zatori tudi ona se ni nigdar ene martre zadovžila. Tudi ti imaš vedti, moja prelubezniva mati, de toja pričnost meni v mojmu terplejnu ena loh-kota dala bode, zato kir jest vem, de oben človk na sviato, koker sama ti, iz prava viera en perserčnu usmilejne iz mano imov bode. Dokler akulih moja revšna inu terplejne dost ludem se bo smillilu, pak vender na bo od serca inu iz prave viere šlu, koker iz tojga serca, zakaj ti veš, od kod sem jest peršu inu kam jest gredem. Zakaj bi ti tedej otela mene brez vsiga trošta zapustiti? O moja zvesta mati, pusti nas ta čas en malu terpeti, dokler iz tega bo zraslu to večnu vesele!*

X. Kader je ta žalostna mati šlišala, de njene prošne nobena ni bla ušlišana, zatori ona zavol jokajna ni mogla dalej več iz Gospud sinam govort. Potem pak kader je zupet k moči peršla inu zamogla en kolku govort, pade ona pred sojim lubim sinam dol na kolena inu prav: *Moj sin Jezu, jest vem inu nimam nobeniga večiga inu lubšga šaca na zemli koker tebe! Vse moje zaupajne postavim jest nate. K'je tedej toja Božja vola, de jest per toj marter biti inu iz mojim očmi gledat imam, tok nej se zgodi toja vola, zakaj jest se podam tebi cela inu popolnoma. Pomagej, o moj sin, inu poterdi me, dokler brez toje pomuč na bom prestat zamogla. Pusti si ta revni človeški rod perporočen biti, za katirga ti velika martra terpeti očes.*

Monika Deželak Trojar

J. L. SCHÖNLEBEN: 400-LETNICA NJEGOVEGA ROJSTVA IN 350-LETNICA PRVE IZDAJE NJEGOVIH POSTNIH PRIDIG

UVOD

V letu 2018, ko mineva 400 let od rojstva Janeza Ludvika Schönlebna (1618-1681), velikega in ustvarjalnega uma kranjske dežele – zgodovinarja, govornika, pridigarja, teologa in polihistorja –, mineva tudi 350 let od izdaje njegove prve zbirke pridig. Zanimivo je, da je v tisku najprej izdal prav postne pridige (*Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*). Izšle so leta 1668 v Salzburgu. Postne pridige so edine, pri katerih mu je uspelo pripraviti tako nemško kot tudi razširjeno latinsko različico (*Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, 1673). Podobne načrte je imel tudi za praznične in nedeljske pridige, a mu je prve uspelo izdati le v nemščini (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1669-1670), druge pa samo v latinščini (*Horae subsecivae dominicales*, 1676). Kot je mogoče razbrati iz predgovorov njegovih spisov ter ohranjenih seznamov njegovih za tisk pripravljenih del, je načrtoval še dve zbirki postnih pridig, ki pa sta verjetno ostali v rokopisu in se izgubili (*Die schmerzhaftte Muetter Gottes unter dem Creutz oder geistliche Erinnerungen für die Fasten-Sambstäg; Der gekreutzigte Wolredner oder geistliche Erinnerungen von den 7. Worten Christi am Creutz*).

ŽIVLJENJSKA IN USTVARJALNA POT JANEZA LUDVIKA SCHÖNLEBNA (1618–1681)¹

Janez Ludvik Schönleben se je rodil 16. novembra 1618 v Ljubljani, domačinki Suzani Kušlan in nemškemu priseljencu, mizarju Ludviku Schönlebnu, ki se je pozneje dejavno udejstvoval v službah ljubljanske mestne uprave in bil nekaj let tudi župan. Janez Ludvik se je šolal v ljubljanskem jezuitskem kolegiju in po končanem zadnjem letniku gimnazije leta 1635 vstopil v jezuitski red. Noviciat je opravil v kolegiju sv.

¹ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*.

Portret Janeza Ludvika Schönlebna
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*,
1. zv., Salzburg, 1676)

Ane na Dunaju (1635/36-1636/37) in nato poslušal retoriko v Leobnu (1637/38). Filozofijo je študiral v Gradcu (1638/39-1640/41), potem pa dve leti poučeval poetiko (v Kremssu in Gradcu, 1641/42-1642/43) in eno leto retoriko (v Linzu, 1643/44). Teologijo je študiral v kolegijih v Passauu, Gradcu in na Dunaju (1644/45-1647/48). Po končanem študiju teologije in posvetitvi v duhovnika je 1648/49 deloval na Dunaju, kjer je bil profesor retorike in notar filozofske fakultete. Tretjo probacijo je opravil v Judenburgu (1649/50), nato pa je prišel v Ljubljano in bil v letih 1650/51 šolski prefekt, nemški pridigar, spovednik in predstojnik dijaške kongregacije Marije Vnebovzete v ljubljanskem jezuitskem kolegiju. Tukaj se je proslavil tudi z avtorsko dramo z naslovom *Haeresis fulmi-*

nata (posvetil jo je svojemu zaščitniku grofu Volfgangu Engelbertu Auerspergu) in jo pripravil za dvodnevno uprizoritev na velikem odru kolegija. Iz Ljubljane je odšel v Gradec, od tam pa kmalu v Linz. Prehod med letoma 1651 in 1652 so zaznamovali pomisleki o nadaljevanju jezuitske poti in osebna kriza, zato so bile njegove slovesne obljube leta 1652 preložene. Iz Linza ga je pot vodila na Dunaj. Čeprav je njegovo vnovično delovanje v dunajskem jezuitskem kolegiju (1652/53) navzven dajalo vtis, da je premagal dvome in se odločil vztrajati na začrtani poti, pa je septembra 1653, s soglasjem nadrejenih, zapustil red. Kljub odhodu je z jezuiti ostal tako duhovno kot prijateljsko povezan vse življenje. Z Dunaja je odšel v Padovo in tam 19. decembra istega leta, samo dva dneva po vpisu v matrike teološke fakultete, opravil doktorski izpit. Spomladi 1654 se je vrnil v Ljubljano in bil imenovan za stolnega dekana. To službo je opravljal do leta 1667, se nato neuspešno potegoval za službo župnika v Mengšu in bil leta 1669 imenovan za župnika v Ribnici ter arhidiakona Spodnje Kranjske. Po vrnitvi v Ljubljano leta 1676 se je posvečal predvsem zgodovinopisju: pripravljal je genealogije kranjskih rodbin (Ursini-Blagaj, Gallenberg, Attems in Auersperg), pisal razpravo o izvoru Habsburžanov in dokončal kroniko Kranjske dežele *Carniolia antiqua et nova*. Umrl je 15. oktobra 1681 v Ljubljani.

Schönleben se je v svojem zgodnjem jezuitskem obdobju uveljavil predvsem kot govornik, pisal je panegirike in priložnostne govore. Valvasorju gre zasluga, da jih po naslovu poznamo osemnajst. Po dosedanjih ugotovitvah sta se nam izmed njih v prvotnem tisku ohranila le dva, še sedem pa v ponatisu, ostalih devet poznamo le po naslovu. Posebno mesto med njimi zavzema govor na čast Brezmadežne Device Marije z naslovom *Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae Mariae D. Ferdinando Tertio Augusto, pio iusto Mariano immaculatae conceptionis propugnatori /.../*. Schönleben ga je napisal leta 1649 na Dunaju ob slovesni posvetitvi dunajske univerze Brezmadežni, ki se je zgodila na pobudo cesarja Ferdinanda III. Govor dokazuje Schönlebnovo zavezanost Marijinemu brezmadežnemu spočetju in postavlja temelje njegovemu poznejšemu dejavnemu utemeljevanju in zagovarjanju te resnice.² Nesporni govorniški talent in pridobljeno retorično znanje je Schönleben s pridom uporabljal kot pridigar, tako v času svojega delovanja pod okriljem jezuitov kot tudi pozneje, zlasti v službah ljubljanskega stolnega dekana, župnika v Ribnici ter arhidiakona Spodnje Kranjske. V letih 1668-1676 je izdal štiri obsežne zbirke pridig. Sprva jih je izdajal v nemščini: najprej postne pridige (*Fasten-Freytag- und Sonntag-Predigen*, 1668) in nato praznične oziroma svetniške (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1669-1670). Pozneje je pripravil dve latinski zbirki pridig: razširjeno ter predelano izdajo postnih pridig (*Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, 1673) in nedeljske pridige (*Horae subsecivae dominicales*, 1676).³ V letih pred tem ga je polno zaposlovalo pripravljanje marioloških razprav, v katerih je razlagal in utemeljeval Marijino brezmadežno spočetje (*Orbis universi votorum pro definitione piae et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae*, 1659; *Vera ac sincera sententia de immaculata conceptione Deiparae Virginis*, 1668, 1670) in zgodovinsko utemeljeval to resnico z opisom »Marijinih zmag« od začetka krščanstva do svojega časa (*Palma virginea sive Deiparae Virginis Mariae de adversariis suae immaculatae conceptionis victoriae /.../*, 1671).⁴ Zaradi polemičnega načina pisanja in ostrega nastopanja proti nasprotnikom te resnice sta se dva izmed njegovih marioloških spisov pozneje znašla na *Indeksu prepovedanih knjig*.⁵ Sočasno z mariološkimi je nastajalo tudi edino ohranjeno Schönlebnovo filozofsko besedilo, rokopis *Basis ethica*. Schönlebnovo edino delo v slovenskem jeziku je priredba Čandek-Hrenovega lekcionarja *Evangelia inu lystuvi* (1672), ki

² Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 360-371.

³ *Prav tam*, str. 388-401.

⁴ *Prav tam*, str. 222-227.

⁵ Na *Indeksu prepovedanih knjig* sta spisa *Vera ac sincera sententia* in *Palma virginea* ostala vse do konca 19. stoletja, čeprav je bila dogma o Marijinem brezmadežnem spočetju razglašena že leta 1854, in to tudi na podlagi ideje o soglasju vernikov, ki je bila kot najpomembnejši dokaz za resničnost te dogme navedena tudi v Schönlebnovih delih.

je bil zelo dobrodošel pripomoček duhovnikom, saj jim je olajšal vsakodnevno dušnopastirsko delo.⁶ V petdesetih letih 17. stoletja je začel aktivneje zbirati genealoške podatke o Kranjskih plemiških rodbinah in pripravljati rokopisne genealogije družin Ursini-Blagaj, Gallenberg, Attems in Auersperg, ki so nato v tisku izšle šele v letih 1680/81. Mednarodne slave si ni pridobil le kot mariolog, ampak tudi kot genealog Habsburške vladarske hiše. Razprava o izvoru Habsburžanov, *Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habspurgo-Austriacae*, je doživela dve izdaji (1680, 1681), njegova obravnava svetnikov, blaženih in drugih spoštovanja vrednih oseb iz habsburške rodbine (*Annus sanctus Habspurgo-Austriacus*) pa je izšla postumno (1696).⁷ Kranjskemu zgodovinopisju se je Schönleben dejavneje posvetil po letu 1668, popolnoma pa se je nanj osredotočil v zadnjih petih letih pred smrtjo (1676-1681). Njegovo prvo zgodovinopisno delo *Aemona vindicata*, v katerem je pravilno določil lego rimske Emone, je bilo natisnjeno leta 1674. Osrednji cilj svojega zgodovinopisnega udejstvovanja, poveličevanje kranjske dežele, je Schönleben uresničil tik pred smrtjo, ko je v tisku izšel njegov najpomembnejši spis *Carniolia antiqua et nova*, v katerem je orisal preteklost rodne dežele vse od stvaritve sveta do leta 1000.⁸

Navedeno dokazuje, da je Schönleben s svojim življenjem in delom prestopil meje Kranjske dežele. Tako kot zgodovinar, polihistor in genealog tudi kot teolog, govornik in pridigar je pomembno vplival na svoje sodobnike doma in v širšem evropskem prostoru ter utiral pot naslednikom. Bil je prvi kranjski polihistor in Valvasorjev predhodnik ter mentor. S svojimi pridigarskimi zbirkami in priredbo Čandek-Hrenovega lekcionarja je vplival na razvoj meditativne in retorske proze (npr. Matija Kastelec, Janez Svetokriški, Jernej Basar). Ne smemo pozabiti omeniti njegovih evropskih stikov, ki jih je navezal v svoji osemnajstletni jezuitski redovni formaciji (dunajski in graški univerzitetni krogi), kot častni član bolonjske *Akademije gelatov* in preko pisemskih stikov s slavnimi mariologi ter zgodovinarji svojega časa (npr. z bolandistom Danielom Papebrochom). Ne glede na vse svoje zasluge je doslej ostajal v senci sodobnikov in naslednikov. Leto obhajanja 400-letnice Schönlebenovega rojstva nam daje priložnost, da se mu podrobneje posvetimo in prepoznamo pomen in vpliv, ki ga je s svojim vsebinsko širokim in po obsegu bogatim opusom imel za slovenski in evropski prostor.

SCHÖNLEBNOVE NEMŠKE IN LATINSKE POSTNE PRIDIGE

Iz Schönlebovskih latinskih izdaj postnih in nedeljskih pridig je mogoče razbrati, da je dva govora, posvečena tematiki velikega petka, pripravil in govoril že

⁶ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 226-227.

⁷ *Prav tam*, str. 275-290.

⁸ *Prav tam*, str. 256-274.

v svojem jezuitskem študijskem obdobju oziroma neposredno po posvetitvi v duhovnika (najverjetneje v letih 1648/49). Po zunanji obliki sta mejni primer med nagovorom in pridigo: *In Parasceve. Allocutio academica, Tri-Tribunal: sacerdotale, pretorium, regium, reum laesae maiestatis*⁹ in *Allocutio academica in Parasceve. Titulus Crucifixi*.¹⁰ Schönleben ju je opredelil kot »allocutio academica«, uvrstil pa med svoje pridige. O omenjenih dveh govorih ne vemo, ali sta bila kot samostojna tiska natisnjena že neposredno po nastanku in ju je pozneje ponatisnil med svojimi pridigami ali pa ju je za natis v zbirkah pridig pripravil na podlagi svojih rokopisnih predlog. Iz vsebine obeh govorov je razvidno, da ju je govoril pred zbranim občestvom dunajske univerze. V uvodu govora *Tri-Tribunal: sacerdotale, pretorium, regium, reum laesae maiestatis* pove, da so na veliki petek modrost, resnico in pravičnost premagale nespamet, laž in nepravičnost. V jedru poglobljeno obravnava v uvodu nakazano trojico nasprotij (modrost in nespamet, resnica in laž, pravičnost in nepravičnost), v sklepu pa poslušalca oz. bralca iz duhovne ter čustvene otopelosti budi z mislijo, da Boga gotovo bolj bolijo nespamet, laž in nepravičnost sedanjega časa kakor pa krivičnost in hudobija tistih ljudi, ki so Jezusa obsodili na smrt. Vsebina drugega govora (*Titulus crucifixi*) temelji na dveh citatih, enem iz *Stare* in enem iz *Nove zaveze*. S pomočjo prvega citata (»Occidet Sol in meridie.«) se ob predstavljanju bogatega svetopisemskega in drugega izročila poigrava s svetlobo in senco. Poudari, da je Kristus s svojim rojstvom razsvetlil temo noči, s svojo smrtjo pa zatemnil svetlobo dneva. Ob drugem citatu (»Imposuerat super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Jesus.«) poudari, da je bil obsojen na smrt zgolj zato, ker je bil Jezus, in razmišlja o vzrokih za to. Nenehno ponavlja vzrok obsodbe (»Hic est Jesus.«), z retoričnimi vprašanji slika tragičnost in nedoumljivost človeške odklonitve ter usmrtnitve Božjega Sina in Odrešenika. V govoru našteva primere, kako sodobni človek obsoja Kristusa na smrt in se odloča za temo namesto za svetlobo.¹¹ Navedena postna nagovora, ki se navezujeta na skrivnosti velikega petka, predstavljata uvod v Schönlebovo poznejše poglobljanje v skrivnosti Kristusovega trpljenja in smrti ter pripravo postnih pridig za tisk. Svoje nemške in latinske postne pridige je sam imenoval »premišljevanja« (»Betrachtung«, »consideratio«) in jih označil kot asketično¹² in meditativno branje.¹³

⁹ Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 275-287.

¹⁰ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, str. 238-247.

¹¹ Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 370.

¹² Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, 1. str.: »/.../ sacrae Pyramidi opusculo meo inter asceticos primogenito /.../«; 2. del: »Epistola dedicatoria«, 3.-4. str.: »/.../ tractare sacra, scribere ascetica /.../«

¹³ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Ordinem servo in meditationibus usitatum, quae motibus repentinis impelluntur /.../«

Naslovnica nemških postnih pridig
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, Salzburg, 1668)

Postne pridige je Schönleben najprej izdal v nemščini, ker jih je v nemščini tudi dejansko govoril.¹⁴ Izšle so leta 1668 pri tiskarju Haanu v Salzburgu. Naslovil jih je *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen* in jih razdelil v dva dela. V prvem delu zbirke (*Geistliche Ehrn-Saul Jesu Christo, dem angstleydenden Welt-Erlöser an dem Berg Oliveti auffgerichtet, und durch fünff Fasten-Freytag der Gedächtnuss vorgestellet*) je zbral pet premišljevanj za postne petke (str. 1-88) in na konec umestil še eno dodatno pridigo za veliki petek (»Der sterbende Jesus, Betrachtung am heiligen Charfreytag.«).¹⁵ Kralju kraljev, Odrešeniku sveta, se je odločil postaviti duhovno piramido, ki je osnoval na petih temeljnih kamnih, tj. petih tednih postnega časa. Navezal se je na pet Davidovih kamnov, s katerimi je ubil Goljata, in jih povezal s starimi očaki Abrahamom, Izakom, Jakobom ter Mojzesom in Vsemogočnim (božje ime »Jehova«, iz katerega je izpeljano ime Jezus). Peti Davidov kamen, s katerim je ubil Goljata, je Jezus, ki je za odrešitev sveta trpel in umrl ter nato vstal od mrtvih. Omenjeni starozavezni svetopisemski zgledi Schönlebnu predstavljajo izhodišče za razmislek, jedro in težišče pridig pa ostajata v prikazovanju, razlaganju in premišljevanju Kristusovega trpljenja. V prvem premišljevanju izpostavi Abrahamovo poslušnost,¹⁶ v drugem Izakovo potrpežljivost.¹⁷ Pri Jakobu občuduje njegovo povezanost z Bogom,¹⁸ pri Mojzesu

pa njegovo krotkost.¹⁹ V zadnjem premišljevanju prikazuje Božjo vsemogočnost.²⁰ Pridige drugega dela zbirke (*Geistliche Walfahrt zu dem heiligen Grab Christi, in siben Stationes oder Betrachtungen abgetheilet, und auff die Sechs Fasten-Sontag gerichtet. Mit Beyfügung zweyer Zusatz-Predigen für den h. Charfreytag*) so bile pripravljene za slovesno obhajanje šestih postnih nedelj. Napisane so v obliki sedmih premišljevanj o romanju k Božjemu grobu, ki so razdeljena v sedem postaj (str. 1-80). Prva,²¹ druga²² in sedma postaja²³ imajo po eno premišljevanje. Premišljevanji pri tretji in četrti²⁴ ter peti in šesti postaji²⁵ pa sta združeni v eno. Drugi del postnih pridig zaokrožata sklepno premišljevanje pri sedmi postaji Kristusovega trpljenja na Kalvariji²⁶ in dodatna pridiga za veliki petek.²⁷

Čeprav je Schönleben vse svoje zbirke pridig želel izdati tako v nemščini kot latinščini, mu je to dejansko uspelo le pri postnih pridigah. Novo latinsko izdajo iz leta 1673, ki je tako kot prva izšla pri tiskarju Haanu v Salzburgu, je naslovil *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*. Tako kot nemška se tudi predelana in razširjena latinska izdaja (»Latio donata et aucta«) deli v dva zvezka. V prvem zvezku latinskih postnih pridig (*Sacra pyramis Jesu Christo, servatori mundi in monte Oliveti agonizanti erecta et decem piis considerationibus paraeneticis memoriae repraesentata. Adiectis duabus considerationibus pro die parasceves.*) je Schönleben vse pridige iz prvega zvezka nemških pridig predelal v dve latinski. Zato se je, kot je v predgovoru opozoril že sam,²⁸ besedilo skorajda podvojilo in

¹⁴ Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, 1. del: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 1. str.

¹⁵ *Prav tam*, str. 89-120: »Zusatz-Predig: Der sterbende Jesus. Betrachtung am heiligen Charfreytag. Et inclinato capite tradidit spiritum. Joan. 19.«

¹⁶ *Prav tam*, str. 1-16: »Der Gehorsambe Abraham. Erste Betrachtung. Cecidit Abram pronus in faciem. Gen. 17.«

¹⁷ *Prav tam*, str. 17-34: »Der gedultige Isaac. Andere Betrachtung. Cumque duo pergerent simul, dixit Isaac Patri suo: Pater mi Gen. 22. v. 7.«

¹⁸ *Prav tam*, str. 34-54: »Der mit Gott vereinigte Jacob. Dritte Betrachtung. Surgens ergo Jacob tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum. Gen. 28.«

¹⁹ *Prav tam*, str. 54-72: »Der sanftmütige Moyses. Vierde Betrachtung. Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Num. 12.«

²⁰ *Prav tam*, str. 73-88: »Der Allmögende Gott. Fünffte Betrachtung. Sic dices filiis Israël, qui est, misit me ad vos. Exod. 3.«

²¹ Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, 2. del, str. 1-14: »Statio I. In Coenaculo. Erste Betrachtung bey dem letzten Abendmahl. Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem, miscuit vinum & proposuit mensam. Prov. 9.«

²² *Prav tam*, str. 15-31: »Statio II. In Monte Oliveti. Andere Betrachtung am Oelberg. Et hymno dicto, exierunt in Montem Oliveti. Matth. 26. Marc. 14.«

²³ *Prav tam*, str. 64-80: »Statio VII. In monte Calvariae. Siebende Betrachtung am Berg Calvariae. Tenebrae factae sunt super universam terram. Matth. 27.«

²⁴ *Prav tam*, str. 32-46: »Statio III. & IV. Apud Annam & Caipham. Dritte vnd Vierde Betrachtung. Bey denen Hohenpriestern Anna vnd Caipha. Et ligaverunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem. Joan. 18.v.13.&24.«

²⁵ *Prav tam*, str. 47-63: »Statio V. & VI. Apud Pilatum & Herode. Fünffte vnd Sechste Betrachtung. Bey Pilato vnd Herode. Jezus Nazarenus Rex Judaeorum. Joan. 19.«

²⁶ *Prav tam*, str. 81-96: »Schluß-Betrachtung: Bey der Sibenden Station am Berg Calvariae. Consumatum est. Joan. 19.«

²⁷ *Prav tam*, str. 97-124: »Zusatz-Predig: Göttlicher Liebe Übermaß. Betrachtung. Am heiligen Charfreytag. Thema: O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus. Thren. 1. v. 12.«

²⁸ Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »/.../ Quadragesimale, quod a pluribus Latinum desideravi animadverteram, resumpsi, Latio donavi, et reiectis nonnullis, adiectis allis ad maiorem utentium commoditatem in plures considerationes distri-

nastalo je deset pridig za postne petke in dve dodatni za veliki petek. V latinski različici svete piramide, ki jo je postavljala Jezusu Kristusu Rešeniku sveta, je vsako ime na temeljnih kamnih postalo izhodišče za dve premišljevanji. Premišljevanje o poslušnem oziroma pokornem Abrahamu²⁹ se je razširilo s premišljevanjem o Abrahamovi molitvi.³⁰ Potrpežljivi Izak iz nemške izdaje se je v latinski različici predstavil kot spoštljivi³¹ in velikodušni³² Abrahamov sin. V petem in šestem premišljevanju je Schönleben predstavil okrepcanega Jakoba³³ in razmišljal o njegovem boju.³⁴ Mojzesa je naslikal kot zvestega pastirja³⁵ in tako kot v nemški izdaji poudaril tudi njegovo krotkost.³⁶ V devetem in desetem premišljevanju je izhajal iz Božje vsemočnosti in potrpežljivosti.³⁷ Prvi zvezek zaokrožujeta dve premišljevanji za veliki petek. V prvem govori o čezmernosti in neizmernosti bolečine, ki jo je moral Kristus pretrpeti na veliki petek.³⁸ Išče načine, kako jo razložiti in opisati ter ugotovi, da je ni mogoče izmeriti, da pa je najpomembnejše o njej premišljevat s pobožnim čustvom. V sklepu zapiše, da je resnična mera Kristusove bolečine greh, zaradi katerega je sprejel bolečino. Ker pa je greh absolutno neskončen, je torej neskončna tudi Kristusova bolečina. V drugem nagovoru za veliki petek premišljuje o veličini Kristusove žrtve za človeštvo in ugotovi, da je Bog, kljub temu, da je imel na voljo različne načine, kako odrešiti človeštvo, s tem, ko je sebe ponudil za žrtev, izkazal presežnost svoje ljubezni.³⁹

bui, quo factum ut labor primus secundis fere in duplum excreverit.«

²⁹ *Prav tam*, str. 1-16: »Consideratio prima. Abraham Obediens. Thema: Egressus est itaque Abram sicut praeceperat ei Dominus. Gen. 12.«

³⁰ *Prav tam*, str. 17-33: »Consideratio II. Abraham adorans. Thema: Cecidit Abram pronus in faciem. Gen. 17. v. 3.«

³¹ *Prav tam*, str. 34-47: »Consideratio III. Isaac Pius. Thema: Dixit Isaac Patri suo: Pater mi. Gen. 22.«

³² *Prav tam*, str. 48-69: »Consideratio IV. Isaac Magnanimus. Thema: Ecce ignis & ligna: ubi est victima holocausti? Gen. 22.«

³³ *Prav tam*, str. 70-81: »Consideratio V. Jacob confortatus. Thema: Mansit solus, & ecce vir luctabatur cum eo. Gen. 32.«

³⁴ *Prav tam*, str. 82-93: »Consideratio VI. Jacob luctator. Thema: Dimitte me jam enim ascendit aurora. Gen. 32.«

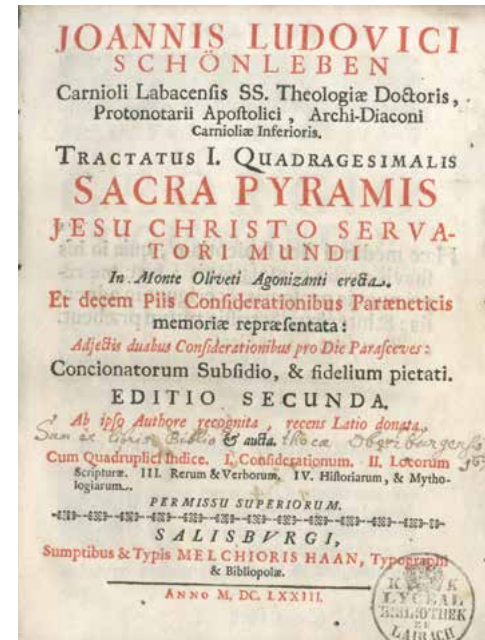
³⁵ *Prav tam*, str. 93-103: »Consideratio VII. Moyses pastor fidelis. Thema: Moyses autem pascebat oves. Exodi 3.«

³⁶ *Prav tam*, str. 104-122: »Consideratio VIII. Moyses mitissimus. Thema: Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Num. 12.«

³⁷ *Prav tam*, str. 123-134: »Consideratio IX. Deus fortis et potens. Thema: Sic dices filiis Israël: qui est misit me ad vos. Exodi 3.«; str. 135-146: »Consideratio X. Deus patiens redditor. Thema: Ego sum Alpha & Omega, principium & finis, dicit Dominus Deus: qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens. Apoc. 1. v. 8.«

³⁸ *Prav tam*, str. 147-161: »In Parasceve. Consideratio I. Excessus doloris. Thema: O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor, sicut dolor meus. Thren. 1. v. 12.«

³⁹ *Prav tam*, str. 161-174: »In Parasceve. Consideratio II. Excessus amoris. Thema: Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo. Ad Ephes. 5.«

Naslovnica prvega zvezka latinskih postnih pridig (vir: arhiv NUK – Schönleben, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, 1. zv., Salzburg, 1673)

Drugi zvezek nemških postnih pridig (*Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum. Per septem stationes, octodecim piis considerationibus paraeneticis pro diebus dominicis et feriis quintis quadragesimae. Et tota Hebdomada poenosa repraesentata. Quibus accessit allocutio academica pro die parasceves.*), ki ga je posvetil članom bolonjske Akademije gelatov,⁴⁰ je bil pri prevajanju in predelavi deležen temeljitejše preobrazbe kakor prvi. V njem je Schönleben sedem nemških pridig oziroma premišljevanj za postne nedelje, sklepno pridigo pri sedmi postaji Kristusovega trpljenja na Kalvariji in dodano pridigo za veliki petek predelal in dopolnil tako, da je uvodnemu nagovoru izmenjaje sledilo šest premišljevanj za postne nedelje in šest za postne četrte.⁴¹

Za njimi se zvrsti šest premišljevanj za dneve velikega tedna (»hebdomada poenosa«) od ponedeljka do velikega petka, pri čemer je za veliki petek predvidel dve premišljevanji.⁴² Na konec zvezka je dodal še eno premišljevanje za veliki petek. Drugi zvezek tako skupaj z uvodnim (»Allocutio praeliminaris«)⁴³ in sklepnim akademskim nagovorom na veliki petek (»Allocutio academica in parasceve«)⁴⁴ obsega dvajset premišljevanj. Kljub temu, da so se nemške pridige za postne nedelje v latinski izdaji razširile tudi v pridige za postne četrte in dneve velikega tedna, je Schönleben na zunaj ohranil delitev na sedem postaj romanja k Božjemu grobu. Za razliko od nemške, v kateri so tretja in četrta ter peta in šesta postaja bile zdru-

⁴⁰ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«.

⁴¹ Prvo premišljevanje je namenjeno četrtku po pepelnici, drugo prvi postni nedelji; do dvanajste točke se nato izmenjaje zvrstijo premišljevanja za vse postne četrte in nedelje do vključno cvetne nedelje.

⁴² Velikemu tednu od ponedeljka do četrta so namenjena premišljevanja od zaporedne številke trinajst do šestnajst, velikemu petku pa sedemnajsto in osemnajsto premišljevanje.

⁴³ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, str. 1-7: »Allocutio praeliminaris. Thema: Sapientia aedificavit sibi domum; excidit columnas septem, miscuit vinum, & proposuit mensam. Proverb. 9.«

⁴⁴ *Prav tam*, str. 238-247: »Allocutio academica. In Parasceve. Titulus crucifixi. Thema: Occidet Sol in meridie. Amos. 8. Imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam: Hi cest Jesus. Matth. 27.«

žene, pa so v latinski vse postaje samostojne. Število premišljevanj v posameznih postajah ni enotno, obsegajo eno, dve ali tri, v zadnjo (sedmo) postajo pa je uvrstil osem premišljevanj.⁴⁵ Pri prvi postaji premišljuje o zadnji večerji (»Statio I. In coenacolo«, str. 1-46), in sicer o umivanju nog (»Lotio pedum«, str. 8-18), ustanovitvi (»Institutio Sanctissimi Sacramenti«, str. 19-28) ter slavi zakramenta svete evharistije (»Laus Sanctissimi Sacramenti«, str. 29-46).⁴⁶ Druga postaja (»Statio II. In monte Oliveti«, str. 47-69) v dveh premišljevanjih obravnava Jezusov odhod na vrt (»Exitus ad hortum«, str. 47-57) in njegov krvavi pot na Oljski gori (»Sudor sanguineus«, str. 57-69).⁴⁷ Tretja (»Statio III. Deductio ad Annam: Vincula et conculcatio«, str. 70-80), četrta (»Statio IV. Apud Caipham: Alapae et accusatio«, str. 81-94) in peta postaja (»Statio V. Apud Herodem: Illusio«, str. 95-105) imajo vsaka po eno premišljevanje, in sicer o ječi, zaušnicah, obtožbah in zasramovanju Jezusa.⁴⁸ Šesta postaja opisuje Pilatovo obsodbo (»Statio VI. Apud Pilatum.«, str. 105-125), bičanje (»Flagellatio«, str. 105-114), kronanje in Pilatove znamenite besede »Glejte človek« (»Coronatio et ecce Homo.«, str. 114-125).⁴⁹ Zadnji postaji Kristusovega trpljenja, Kalvariji (»Statio VII. In monte Calvariae.«), se Schönleben posveti najintenzivneje. Obravnava jo v osmih nagovorih (premišljevanja od 11 do 18, str. 126-237), in sicer vse od šestega postnega četrтка, preko cvetne nedelje do dni velikega tedna. Premišljevanje na četrtek pred cvetno nedeljo izhaja iz Kristusovega nošenja križa (»Baiulatio crucis«, str. 126-137), na cvetno nedeljo pa se poglobi v križanje (»Crucifixio«, str. 138-148). V velikem tednu razmišlja o čudežnih znamenjih, ki so zemljo pretresla ob Jezusovi smrti (»Prodigia«, str. 149-159), o Jezusovi oporoki (»Testamentum«, str. 159-169) in o žrebanju za njegovo obleko, ki so jo vojaki nemočnemu odvzeli kot vojni plen (»Spolia«, str. 170-180). Na veliki četrtek premišljuje o pomembnih stvareh (»Memoriale«, str. 181-192), zlasti sveti evharistiji, ki jih je Kristus zapustil svojim vernikom. Zadnji dve premišljevanji sedme postaje se poglobita v skrivnosti velikega petka, Kristusovo umiranje (»Inclinatio capitis«, str. 193-221) in smrt na križu (»Expiratio«, str. 221-237). Tako vsebinsko kot oblikovno kompleksen in mestoma zapleten sestav drugega zvezka latinskih pridig nakazuje, da te pridige v takšni obliki kot so bile napisane verjetno niso bile nikoli govorjene, je pa verjetno – vsaj posamezne odlomke – predhodno govoril v nemščini ali celo v slovenščini. O svojih latinskih

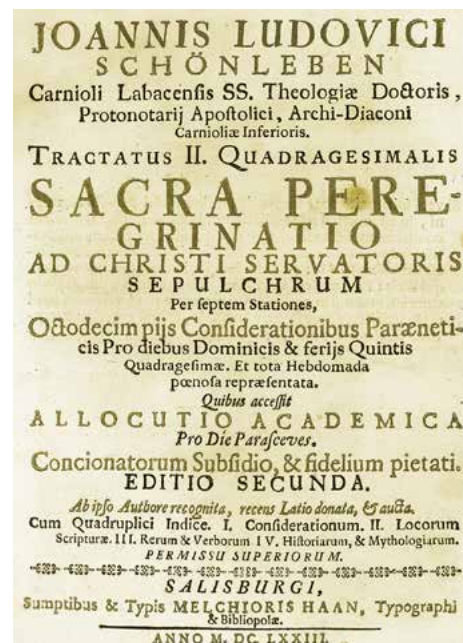
⁴⁵ Statio I.: 3 premišljevanja, Statio II.: 2 (premišljevanji), Statio III.: 1, Statio IV.: 1; Statio V.: 1; Statio VI.: 2; Statio VII.: 8.

⁴⁶ Navedena premišljevanja so namenjena četrtku po pepelnici, prvi postni nedelji in drugemu postnemu četrtku.

⁴⁷ To sta nagovora za drugo postno nedeljo in tretji postni četrtek.

⁴⁸ Premišljevanja so bila napisana za tretjo postno nedeljo, četrto postni četrtek in četrto postno nedeljo.

⁴⁹ O šesti postaji je Schönleben razmišljal na peti postni četrtek in peto postno nedeljo.

Naslovnica drugega zvezka latinskih postnih pridig (vir: arhiv NUK – Schönleben, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, 2. zv., Salzburg, 1673)

postnih pridigah je namreč zapisal, da s tiskom prehajajo iz zasebne v javno rabo.⁵⁰ Dodal je tudi, da jim, ker niso bile govorjene, manjka duša, da pa jih lahko v svoji duši oživi bralec sam.⁵¹

Da so bile Schönlebnu skrivnosti Kristusovega trpljenja še posebej blizu, dokazujejo tudi ohranjena pričevanja o tem, da je za tisk pripravil tudi pridige za postne sobote (*Die schmerzhaftte Muetter Gottes unter dem Creutz oder geistliche Erinnerungen für die Fasten-Sambstäg.*) in premišljevanja o Jezusovih sedmih besedah na križu (*Der gekreuzigte Wolredner oder geistliche Erinnerungen von den 7. Worten Christi am Creutz.*). Omenil jih je že v prvem zvezku nemških postnih pridig.⁵²

Da pa mu jih je resnično uspelo urediti za tisk, pričata seznam Schönlebnovih del iz leta 1669 in Zanijevo pričevanje v knjigi o članih bolonjske *Akademije gelatov*.⁵³ V poznejšem Valvasorjevem popisu Schönlebnovih del teh rokopisov ne zasledimo več. Rokopisa sta se očitno izgubila ali pa sta skupaj z drugimi Schönlebnovimi rokopisi zgorela v požaru, ki je leta 1774 uničil knjižnico jezuitskega kolegija v Ljubljani.⁵⁴ Morda ju je Schönleben, potem ko je dokončno opustil misel na tisk, nekoliko preoblikovana vključil v

⁵⁰ Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, 1. str.: »Nolunt labores mei subtrahi sibi gratiosum nomen, utpote cuius favoribus sunt animati ad lucem, cuius impulsu transierunt a privatis ad publicam cuius sollicitudine a sollicitudinibus liberantur.«

⁵¹ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Alterum tractatum de passione Domini /.../ tibi exhibeo, benigne lector: corpus sine anima, non tamen sine succo. Orationis anima dictio est, quam absenti communicare non possum: sed tute ipse poteris id anima meliore forsitan animare.«

⁵² Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, 1. del: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 2. str.: »Der günstige Leser wolle sich zu Gemüthsbehäglichem Trost dises kleinen Wercks gebrauchen, biss andere mehr von meiner Feder, als die schmerzhaftte Mutter Gottes under dem Creutz; der gecreuzigte Wolredner /.../ nachfolgen.«

⁵³ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum eiusdem authoris, quae praelo parata sunt«; Zani, *Memorie, impresse*, str. 183r-184r: »Da stamparsi prossimamente«.

⁵⁴ Schönleben je ljubljanski jezuitski kolegij v oporoki določil za svojega glavnega dediča, ki je tako postal tudi lastnik njegove osebne knjižnice (z izjemo rokopisnih predlog za spis *Carniolia antiaqua et nova*, ki jih je hranil arhiv deželnih stanov).

latinsko izdajo postnih pridig. To lahko predpostavljamo zlasti za premišljevanja o Jezusovih besedah na križu, o katerih je Zani zapisal, da so obravnavale skrivnosti velikega tedna (»/.../ sacrae considerationes pro VI. feriis quadrages.«).⁵⁵ V nemški izdaji postnih pridig ni premišljevanj za dneve velikega tedna, najdemo pa jih v drugem zvezku latinske izdaje, in sicer med premišljevanji sedme postaje Kristusovega trpljenja. Glede na to, da tovrstno preoblikovanje in poustvarjanje lastnega gradiva pri Schönlebnu ne bi bilo osamljen pojav, na podobne primere namreč naletimo tudi pri njegovih rokopisnih zgodovinopisnih ter tudi marioloških besedilih, je takšno predvidevanje še toliko bolj na mestu.

SKLEP

Schönleben v kranjskem prostoru ledine ni oral le kot zgodovinopisec, genealog, polihistor in mariolog, ampak tudi kot pridigar. Čeprav pridige niso bile natisnjene v slovenščini, ampak v nemščini in latinščini, jih je, kot je sam večkrat poudaril, pripravil z mislijo na domače in preproste ljudi:⁵⁶ za duhovnike, da bi jim bile v pomoč pri dušnopastirskem delu, in tudi za vernike, zlasti tiste, ki se ne bi mogli udeležiti bogoslužja.⁵⁷ Tiski njegovih postnih pridig in ohranjena pričevanja o njegovih rokopisnih postnih premišljevanjih izpričujejo, da so bila premišljevanja o skrivnostih in pomenu Kristusovega trpljenja v središču njegovega zanimanja. K temu je verjetno najbolj pripomoglo šolanje in delovanje v jezuitskem redu, kar izpričujejo tudi uporabljeni viri v njegovih postnih pridigah, kjer med omenjenimi novoveškimi avtorji prevladujejo prav dela jezuitskih pridigarjev in teologov.⁵⁸ Jezuiti so namreč dajali velik poudarek štiridesetnemu češčenju najsvetejšega v predpostnem času (od pustne sobote do pustnega torka), postnim pridigam, pripravljanju pasijonskih sprevodov (v Ljubljani so se ti odvijali na veliki četrtek) in češčenju Božjega groba.⁵⁹ Schönleben, ki je v otroštvu z družino živel v neposredni bližini jezuitskega kolegija, se je torej že od malih nog srečeval z njimi. Gotovo pa so nanj naredile poseben vtis tudi kapucinske pasijonske procesije na veliki petek, ki so za Ljubljano z gotovostjo izpričane že vse od leta 1617, najverje-

⁵⁵ Zani, *Memorie, impresse*, str. 183r.

⁵⁶ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str. Podobno je zapisal tudi v *Horae subsecivae dominicales*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Non scribo doctis et re libaria instructis, sed rudioribus et quibus librorum curta supellex /.../.«

⁵⁷ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, 5. str.: »Habe mich zu diser als einer sehr nutzlichen Arbeit bereden lassen, /.../, sowol denen Selsorgern, welche mit andern Geschäften beladen neuen Predigen nicht können obliegen, zu einem Behelff; als auch denen Layen, welche kein Gelegenheit haben an Feuertagen der Predig beyzuwohnen, zu einem geistlichen Hausstrost, /.../.«

⁵⁸ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 411-412.

⁵⁹ To je mogoče razbrati tako iz *Letopisa Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596-1691)* kot tudi iz letnih poročil drugih kolegijev tedanje Avstrijske jezuitske province.

tneje pa njihovi začetki segajo že v leto 1608.⁶⁰ Njegovo poglobljeno in podrobno slikanje Kristusovega trpljenja v postnih premišljevanjih lahko razumemo tudi kot zgodnjebaročno prvino, ki se je pozneje v našem okolju v vsej polnosti izrazila v pasijonskih procesijah v Ljubljani, Škofji Loki in tudi drugod.

VIRI

SCHÖNLEBEN, Janez Ludvik:

- *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*. Salzburg: Melchior Haan, 1668.
- *Feyertäglicher Erquick-Stunden. Erster Theil. Das Winter- und Frühlings-Quartal*. Salzburg: Melchior Haan, 1669.
- *Feyertäglicher Erquick-Stunden, Anderer Theil. Das Sommer- und Herbst-Quartal*. Salzburg: Melchior Haan, 1670.
- *Horae subsecivae dominicales sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni, Pars hyemalis et verna: ab Adventu ad Pentecosten. Insertis aliquot allocutionibus academicis*. Salisburgi: Melchior Haan, 1676.
- *Horae subsecivae dominicales sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni, Pars aestiva et autumnalis: a Pentecoste usque ad Adventum. Annexis aliquot panegyricis academicis*. Salisburgi: Melchior Haan, 1676.
- *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis, Tractatus I. quadragesimalis, Sacra pyramis Jesu Christo servatori mundi in monte Oliveti agonizanti erecta*. Salisburgi: Melchior Haan, 1673.
- *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis, Tractatus II. quadragesimalis, Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum*. Salisburgi: Melchior Haan, 1673.

VALVASOR, Janez Vajkard: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*. Ljubljana: 1689 (2. zv., 6. knjiga).

ZANI, Valerio: *Memorie, impresse e ritratti de'signori Accademici gelati di Bologna*. Bologna: Manolesi, 1672.

LITERATURA

BENEDIK, Metod: Izhodišča Škofjeloškega pasijona. *Katalog Potujoče razstave Škofjeloški pasijon*. Zbirka Loški razgledi (Doneski 12). Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 2006.

DEŽELAK TROJAR, Monika: *Janez Ludvik Schönleben (1618-1681): oris življenja in dela*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.

KIAUTA, Maria (prev.): *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596-1691)*. Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003.

⁶⁰ Benedik, *Izhodišča Škofjeloškega pasijona*, str. 27, 30-31.